

Daar wordt aan de deur geklopt

Het discours rond Zwarte Piet als illustratie
van
de Multiculturele Samenleving

Sofie Rouw
3212483
Bachelor eindwerkstuk
Theater-, film- en televisiewetenschap
Themagroep: Nederlanderschap
Begeleiding: Vincent Crone
31 juni 2010

Inhoudsopgave

<u>Inleiding</u>	3
<u>Onderzoeksmethode</u>	4
<u>Theorie</u>	6
Discours	6
Laclau en Mouffe	6
<u>Discours rond Zwarte Piet</u>	8
Geschiedenis	8
Verzet tegen Zwarte Piet vanaf de jaren '80	8
Ontwikkeling naar het huidige discours	10
<u>Discours rond de multiculturele samenleving</u>	12
Geschiedenis	12
Veranderingen vanaf de jaren '80	12
Ontwikkeling naar het huidige discours	13
<u>Analyse</u>	15
Vergelijking discourses	15
Jaren tachtig en negentig	15
Na de jaren negentig	16
Volledige discours	17
Theoretische benadering	17
<u>Conclusie</u>	19
<u>Literatuur</u>	20

Inleiding

“Ze willen zelfs Sinterklaasfeest afschaffen”, sprak Rita Verdonk tijdens een van haar eerste speeches als oprichter van partij TON.¹ Met deze uitspraak relateert Verdonk de Sinterklaastraditie aan de discussie rond de multiculturele samenleving en positioneert zij het volksfeest als een onderdeel van de Nederlandse cultuur waar Nederlanders veel waarde aan hechten. Verdonk suggereert hiermee dat wanneer het Sinterklaasfeest wordt afgeschaft, de Nederlandse cultuur wordt aangepast op een manier zoals men dat in Nederland niet wil hebben.

Het Sinterklaasfeest staat echter voor meer dan een Nederlandse traditie op zich. Al lange tijd wordt er discussie gevoerd over de inhoud en betekenis van het Sinterklaasfeest en vooral over de positie van Zwarte Piet binnen deze traditie. Is het niet discriminerend dat Sinterklaas als blanke man een hele horde zwarte knechten mee brengt? En kan dit feest nog wel gevierd worden in een samenleving die multicultureel is en dus pretendeert respect te hebben voor verschillende culturen?

De discussie rond Zwarte Piet is interessant, zeker in vergelijking met de discussie rond de multiculturele samenleving. Door een analyse te maken van het discours van beide fenomenen, is in dit onderzoek een overzicht verkregen van de onderlinge relatie tussen beide fenomenen.

Het discours rond Zwarte Piet is er een dat binnen veel andere discourses geplaatst kan worden. De oorsprong van de discussie over het ontstaan van Zwarte Piet gaat ver terug en heeft daardoor al veel verschillende tijdsgesloten doorgemaakt. Zo was het discours rond Zwarte Piet bijvoorbeeld een tijd lang onderdeel van het discours rond de slavernij.² Tegenwoordig gaat het er in de discussie rond Zwarte Piet vooral om of hij nog wel aanwezig mag zijn in het Sinterklaasfeest gezien de combinatie van zijn huidskleur en zijn onderdanige positie ten opzichte van Sinterklaas.

Het discours rond de multiculturele samenleving is er pas een van de afgelopen decennia en gaat voornamelijk over de positie van allochtonen in Nederland. Voorafgaand aan dit discours zijn er natuurlijk ook al genoeg discourses geweest binnen de Nederlandse samenleving met betrekking tot acceptatie van migranten. Onder andere over de opname van Joods-Portugese vluchtelingen tijdens de Spaanse inquisitie. Het huidige discours is echter op een eigen manier historisch, politiek en sociaal gesitueerd waardoor het een typisch karakter krijgt. In het huidige discours worden vooral vragen gesteld over de mate waarin een allochtoon zou moeten integreren in de Nederlandse samenleving en hoeveel zichzelf of de samenleving moeten inleveren om integratie te laten slagen.

Omdat het discours rond Zwarte Piet in deze tijd goed in verband kan worden gebracht met de multiculturele samenleving, is het interessant om te kijken naar de manier waarop het discours rond Zwarte Piet een duiding is van het discours rond de multiculturele samenleving. De hoofdvraag in dit onderzoek is dan ook:

¹ Bessems, Kustaw. 2008. Trots op Nederland Nieuwe beweging houdt wel van een beetje volksnationalisme. *Dagblad De Pers*, 4 april, 2.

² Koops, W. 2009. *Sinterklaas verklaard*. Amsterdam: SWP.

Op welke manier illustreert het discours rond Zwarte Piet het discours rond de multiculturele samenleving?

Door deze vraag te beantwoorden worden deze twee discourses nader verkend, ook in de manier waarop ze elkaar beïnvloeden. Anno 2010 is dit interessant omdat er veel over de multiculturele samenleving en de Nederlandse cultuur gesproken wordt en bij veel mensen een gevoelige snaar raakt. Ook lijken er grote veranderingen op komst als er gekeken wordt naar het aantal stemmen dat bijvoorbeeld Wilders, iemand met zeer extreme ideeën ten opzichte van de multiculturele samenleving en de Nederlandse cultuur, binnenhaalde tijdens de verkiezingen van juli 2010.

Het onderzoek zal beginnen met een beschrijving van de gebruikte methode. Vervolgens zal worden uitgelegd welke theorie er gebruikt is en waarom. Daarnaast zullen de discourses worden samengevat aan de hand van krantenberichten en eerder verschenen beschouwende documenten die een overzicht van de discourses verschaffen. Wanneer er een overzicht van beide discourses verkregen is, zullen deze worden vergeleken en vervolgens een concluderend eerste antwoord geven op de onderzoeksvraag. Dit antwoord is echter slechts een conclusie van de vergelijking tussen de twee discourses en zal daarom ook nog theoretisch benaderd worden. Dit leidt daarna tot een afrondende conclusie met daarin een definitief antwoord op de onderzoeksvraag.

Onderzoeksmethode

Voor de analyse van het discours rond Zwarte Piet is gebruik gemaakt van krantendatabase Lexis Nexis. De zoekterm 'Zwarte Piet' in combinatie met termen als 'afschaffen', 'racisme', 'discriminatie' en 'behouden' heeft tot de vondst van krantenartikelen geleid die in dit onderzoek vooral de opinie van het volk weergeven. Hierbij gaat het vooral om ingezonden stukken van lezers en artikelen op de opiniepagina. Krantenartikelen zijn hiervoor geschikt omdat ze, anders dan televisiebeelden makkelijk opvraagbaar zijn. Daarnaast geeft een krant een subjectieve doch betrouwbare visie omdat de artikelen van tevoren geselecteerd zijn door de redactie van een krant om de mening van het volk uit te dragen. Er kan dus uit worden gegaan van de krant als spreekbuis van het volk. Door de krantenberichten in kaart te brengen, wordt het discours rond Zwarte Piet ook in kaart gebracht.

Voor de analyse van het discours rond de multiculturele samenleving is een uitgebreid document gebruikt dat het discours rond de multiculturele samenleving weergeeft.³ Dit document is gemaakt in opdracht van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid en is tevens mede door analyse van krantenberichten tot de beschrijving van een discours gekomen. De WRR is opgesteld om de regering te adviseren over toekomstige ontwikkelingen die van groot maatschappelijk belang zijn. De wetenschappelijke benadering staat hierbij voorop.⁴ Om deze reden wordt dit document voldoende 'objectief' en compleet geacht om te dienen als basis voor een beschrijving van het discours rond de multiculturele samenleving.

Nadat de twee afzonderlijke discourses in kaart zijn gebracht, zijn ze met elkaar vergeleken. Dit is vooral gedaan op basis van tijdsindeling in decennia en opmerkelijke veranderingen. Na het vergelijken van de discourses hebben de uitkomsten van de vergelijking tot een conclusie geleid. Deze conclusie is vervolgens theoretisch geanalyseerd en vormt het antwoord op de onderzoeksvraag.

Naast literatuur over discourses is er ook gebruik gemaakt van literatuur over de achtergronden van het Sinterklaasfeest en racisme in 'de blanke wereld'. Zonder deze voorafgaande kennis is het moeilijker om de positie en ontwikkelingen van de verschillende discourses te begrijpen en een selectie te maken van relevante bronnen.

³ Seegers, Fleur. 2007. *In debat over Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

⁴ Over de WRR, <http://www.wrr.nl/over.jsp?objectid=441>.

Theorie

Discours

In dit onderzoek zal gekeken worden naar twee verschillende discoursen. Discours is een begrip dat op veel verschillende manieren gedefinieerd kan worden. In dit onderzoek is uitgegaan van de definitie van discours zoals Foucault deze geeft. In het Nederlands wordt het discours van Foucault meestal vertaald als verhoog.⁵ Het discours houdt de verzameling redeneringen in waarmee een onderwerp in een bepaald perspectief gezien kan worden. De manier waarop er over een bepaald onderwerp gedacht en gesproken wordt. Een discours bestaat uit geschreven en gesproken teksten rond dit onderwerp.

Volgens Foucault ligt er in een verhoog veel macht ten opzichte van een samenleving.⁶ Wanneer het verhoog over een onderwerp op een bepaalde manier luidt, heeft dit gevolgen voor de positie van dit onderwerp in de samenleving. Een discours bepaalt wat normaal en geaccepteerd is en daarmee ook wat hier buiten valt. Hiermee zegt een discours dus veel over de tendens en identiteit in de samenleving in een bepaalde tijd. Het discours beschrijft dus niet alleen, maar agendeert ook en beïnvloedt machtsrelaties.

Laclau en Mouffe

Een toegepaste theorie op het begrip discours is de discourestheorie van Laclau en Mouffe. In deze theorie ligt de focus op sociale fenomenen. Hierbij kan elk sociaal fenomeen beschreven worden als een geheel van verschillen waar de betekenis van een teken bepaald wordt in zijn relatie met andere tekens. Pas in relatie tot andere tekens krijgt dit fenomeen betekenis. Dit wil zeggen dat een fenomeen nooit op zichzelf staat, maar altijd wordt geconstrueerd door middel van de aanwezigheid van andere fenomenen. Om deze reden zien Laclau en Mouffe discours als het geheel van differentiële posities.⁷

Een discours bestaat echter niet alleen uit losse betekenissen. Er zijn ook punten die wel degelijk vastliggen binnen een discours en op deze manier een discours een basis betekenis geven. Deze punten worden door Laclau en Mouffe 'nodal points' genoemd. Deze punten zijn ontstaan door de verandering van elementen (differentiële posities die nog niet in een discours zijn ingebed) naar momenten (differentiële posities die wel binnen een discours zijn gearticuleerd). Deze overgang is nooit volledig en maakt dus ook dat een betekenis nooit volledig af of onvoltooid is. Er is altijd verandering gaande binnen het proces van betekenisgeving.

De identiteit van een discours is dus veranderlijk. Volgens Laclau en Mouffe speelt antagonisme hierbij ook een belangrijke rol. Antagonisme kan in dit verband vooral gezien worden als een wij-zij tegenstelling in het creëren van identiteit. Aan de ene kant kan antagonisme helpen een identiteit te vormen. Immers de 'wij-identiteit' kan alleen worden gecreëerd als er ook een 'zij-identiteit' is om het tegen af te zetten. Aan de andere kant

⁵ Foucault, M. 1982. *De orde van het verhoog*. Meppel: Boom.

⁶ Ibidem.

⁷ Laclau, E, and Chantal Mouffe. 1999. *New Theories of Discourse*. Oxford: Blackwell.

zorgt antagonisme er voor dat er nooit een volledig voltooide identiteit bereikt kan worden omdat deze steeds afhangt van de ander. De ene bestaat alleen bij gratie van de ander maar wordt daar tegelijkertijd ook door beperkt.

Bij creatie van identiteit door een discours is het ook belangrijk te kijken naar hegemonie. Vooral voor politieke discourses is hegemonie een onmisbaar begrip. In de theorie van Laclau en Mouffe wordt dit begrip gebruikt als de stap na articulatie en antagonisme. Door autoriteit van de ene groep, wordt de andere groep gedwongen tot het zoeken naar compromissen om toch bij deze groep aan te kunnen sluiten. Het doel van hegemonie binnen een discours is de eerder genoemde 'nodal points' te stabiliseren om op deze manier een basis te vormen voor een betekenis. Een betekenis kan uiteindelijk alleen maar een betekenis zijn als het een plaats heeft in een hegemonische articulatie en daardoor gestabiliseerd wordt.

De volgende twee paragrafen zullen een uiteenzetting geven van de discourses rond zwarte piet en de multiculturele samenleving. Aan de hand daarvan kan geanalyseerd worden op welke manier de theorie van Laclau en Mouffe toegepast kan worden op de wisselwerking tussen deze discourses. De theorie van Laclau en Mouffe is hiervoor geschikt omdat hierin de focus ligt op sociale fenomenen en machtsposities. Dit is van belang in de analyse van een maatschappelijk- en politieke kwestie.

Discours rond Zwarte Piet

Er is al tijden lang een discours rond de figuur van Zwarte Piet in het Nederlandse Sinterklaasfeest.⁸ Wat is zijn plaats, context en vooral betekenis? De discussie over Zwarte Piet is er een die niet wordt gevoerd op grote maatschappelijke schaal of door twee duidelijk verschillende groepen, maar vooral een discussie die bestaat in de media en de publieke ruimte. Dit heeft als gevolg dat de discussie geen duidelijke voor- of tegenpartijen heeft die met elkaar in discussie kunnen gaan wat vervolgens leidt tot een discussie zonder duidelijk en positief resultaat.⁹

Geschiedenis

In de jaren zestig en zeventig was er betrekkelijk weinig discussie rondom de figuur van Zwarte Piet. Enkele bewegingen die zich verzetten tegen Zwarte Piet werden opgericht door blanke mensen. Er waren dan ook tot de jaren tachtig vrij weinig Surinamers en Antillianen aanwezig in Nederland. Wel werden mensen van deze bevolkingsgroepen in Nederland geassocieerd met Zwarte Piet.¹⁰ Volgens M.C. Grunbauer was het daarom niet meer verantwoord de figuur van Zwarte Piet te gebruiken in het Sinterklaasfeest en bedacht daarom het 'Witte Pieten-plan'.¹¹ Hierin pleitte ze voor verandering van Zwarte Pieten naar Witte Pieten. De duistere sfeer rond Zwarte Piet werd vervolgens wat opgeheven doordat ook de Sinterklaas in de televisie uitzending besloot dat zijn Zwarte Pieten geen roe meer mochten gebruiken, niet meer krom mochten praten en gewoon vrolijk moesten zijn in plaats van overdreven dom.¹² Deze verandering op televisie heeft geleid tot een verzachtend beeld van Zwarte Piet in de maatschappij.¹³ Echter, al werd de kleur van Zwarte Piet dan iets lichter, hij bleef donker.

Verzet tegen Zwarte Piet vanaf de jaren '80

Tot het begin van de jaren tachtig werd er weinig actie gevoerd tegen het Sinterklaasfeest en Zwarte Piet. Dit veranderde echter snel. In de loop van de jaren tachtig kwamen er veel vooral Surinaamse jongeren naar Nederland die hier te maken kregen met een negatief beeld over gekleurde mensen. Dit beeld kwam ook naar voren in de figuur van Zwarte Piet. Hij wordt immers gezien als zwarte knecht van een witte man.¹⁴

Een van de eerste protesten tegen Zwarte Piet in Nederland kwam dan ook vanuit Surinaamse hoek. In 1981 riep de organisatie Solidariteits Beweging Suriname met de actie 'Sinterklaas vieren zonder Zwarte Piet' op om Zwarte Piet uit het Sinterklaasfeest te schrappen en het zo te zuiveren van discriminerende elementen. Ze verspreiden daarom affiches met de tekst: 'Stop geen zwarte knecht in uw Sinterklaaspakket. De slavernij is al

⁸ Gilst, A.P. van. 1969. *Sinterklaas en het Sinterklaasfeest: geschiedenis en folklore*. Veenendaal: Midgaard.

⁹ Koops, W. 2009. *Sinterklaas verklaard*. Amsterdam: SWP.

¹⁰ Essed, P. 1988. *Alledaags racisme*. Den Haag: Ambo/Novib, 57.

¹¹ Vries, B. De. 1966. *Provo van binnenuit*. In Provo. Kanttekeningen bij een deelverschijnsel, Red. F. Frenkel, 19-31. Amsterdam: Polak & van Gennep.

¹² Trouw 22 november 1986

¹³ Koops, W. 2009. *Sinterklaas verklaard*. Amsterdam: SWP.

¹⁴ Ramdas, A. 1996. *De beroepsherinneraar en andere verhalen*. Amsterdam: De Bezige Bij, 91

honderd jaar geleden stopgezet.' ¹⁵ Daarnaast noemden ze nog tal van voorbeelden waaruit bleek dat de relatie tussen Zwarte Piet en Sinterklaas een racistische was. Verschillende andere bronnen hebben dit vervolgens beaamd. Zo is Zwarte Piet volgens de Amerikaanse sociologe Toni Stuart in het leven geroepen door de blanke slavenhouders om het gebruik van zwarten als slaven te rechtvaardigen.¹⁶

In de jaren daarna gingen de protesten tegen Zwarte Piet door. In 1986 werd er door Beweging Surinaams Links gepleit voor een Sinterklaasfeest alleen met kinderen en helemaal zonder de personages Sinterklaas en Zwarte Piet.¹⁷ Naast enkele andere acties met betrekking tot de afschaffing van Zwarte Piet in het Sinterklaasfeest verscheen er in 1988 het boek: *Al is hij zo zwart als roet...* Hierin werd betoogd dat het Sinterklaasfeest best een verandering zou kunnen ondergaan omdat dit in het verleden ook vaak genoeg gebeurd is. Zwarte Piet is juist als gevolg van de tijdsgeest op dat moment in de Sinterklaastraditie terecht gekomen en zou er nu, om de reden dat het in deze tijdsomstandigheden racistisch te noemen is, ook weer uit gehaald moeten worden. ¹⁸

Voorgaande acties waren echter slechts beperkt tot kleine schaal. Dit veranderde tijdens de intocht van Sinterklaas in Amsterdam in 1993. Hier werd besloten dat Zwarte Piet niet altijd zwart hoeft te zijn en dat er daarom ook best Pieten mee konden lopen met een andere kleur gezicht. Dit idee werd door ongeveer tweederde van de Antillianen en Surinamers en de helft van de blanke toeschouwers positief opgevat.¹⁹ Het leek hiermee alsof vanaf dan de figuur van Zwarte Piet niet meer zo omstrede was maar dit was echter niet helemaal het geval.²⁰ De pieten bleven toch 'gekleurd' ten opzichte van een 'witte' Sinterklaas waardoor wit de associatie bleef houden met wijs, zachtvaardig en de baas.²¹ Zwarte Piet bleef dus dominant aanwezig op het Sinterklaasfeest en de verhouding tussen hem en Sinterklaas veranderde weinig.

In 1996 werd het actiecomité Zwarte Piet = Zwart Verdriet opgericht. Het comité was voornamelijk actief in de Bijlmer met demonstraties tegen Zwarte Piet. Ook werden mensen gevraagd mee te doen in een petitie voor de afschaffing van Zwarte Piet. Deze petitie is uiteindelijk ondertekend door twaalfhonderd mensen en aangeboden aan de wethouder van Onderwijs van Stadsdeel Zuid-Oost.²² Op verzoek van deze petitie werd besloten dat er in 1997 bij de intocht van Sinterklaas in de Bijlmermeer alleen Bonte Pieten mee mochten lopen. Hierop kwamen echter zoveel negatieve reacties vanuit het publiek, dat de beslissing werd ingetrokken.

Wel liet A. Haakmat, voorzitter van de onderwijscommissie Bijlmermeer weten liever geen Zwarte Pieten die onderdanig waren aan een Sinterklaas te willen ontvangen op zijn school.²³ Dit leidde in 1998 tot de zogenaamde 'Sint Nicolaas-code' op verschillende

¹⁵ Leeuwarder courant, 11 november 1981

¹⁶ NRC Handelsblad, 5 december 1985

¹⁷ Hassankhan, R. 1988. *Al is hij zo zwart als roet...* Den Haag: Warray, 49

¹⁸ Ibidem, 23

¹⁹ Volkskrant 27, november 1993

²⁰ Bal, M. 2004. *Zwarte Piet's bal masque*. In *Questions of tradition.*, red. M. Phillips and G. Schochet, 117. Toronto: University of Toronto Press.

²¹ Volkskrant, 27 november 1993

²² Helder, L, and S. Gravenberch. 1998. *Sinterklaasje, kom maar binnen zonder knecht*. Berchem, EPO, 88.

²³ Volkskrant, 27 november 1997

basisscholen in de Bijlmer. Deze code hield in dat Zwarte Piet geen dikke lippen en kroeshaar mocht hebben. Oorringen waren verboden, hij mocht niet krom praten en onderdanig zijn was uit den boze. Echter het aller belangrijkste was: Sint en Piet horen gelijkwaardig te zijn. De reacties van basisscholen op de code waren erg verschillend. De scholen die meededen aan de code pasten zich aan, of hadden dit al eerder gedaan door het zingen van liedjes zonder discriminerende teksten en gekleurde- of helemaal geen Pieten in plaats van Zwarte Pieten. Een school die niet meedeed met de gekleurde Pieten actie had een ander oplossing bedacht om de verhoudingen recht te trekken: de Sint ook domme dingen laten doen.²⁴

Sinterklaasfeest vieren zonder Zwarte Piet was dus blijkbaar wel mogelijk.²⁵ Dit werd echter niet overgenomen door de andere Sinterklaasfeestvierders in Nederland en nog steeds bleef het Sinterklaasfeest inclusief Zwarte Piet bestaan. Er verschenen hier en daar nog wat actiecomités en proteststukken, maar echt weerklank in de maatschappij vond dat niet meer.

Ontwikkeling naar het huidige discours

Vanaf de jaren negentig ontstonden er steeds meer groepen die opkwamen voor het behoud van Zwarte Piet in het Sinterklaasfeest. Hiermee bleek volgens Jan de Bas dat de blanke mensen geen besef hadden van wat Zwarte Piet betekent voor zwarte mensen en dat er dus bij deze groep een gebrek aan inlevingsvermogen was.²⁶ Ook bleek in 1998 dat 96 procent van de Nederlanders het Sinterklaasfeest zag als een oude traditie die niets met discriminatie en onderdrukking te maken had.²⁷ Ook Sinterklaas en Zwarte Piet zelf lieten van zich horen. Volgens Sinterklaas Bram van der Vlucht viel er weinig uit te leggen aan mensen die niet willen snappen dat Zwarte Piet niet discriminerend bedoeld is.²⁸

De meeste argumenten die pleiten voor het behoud van Zwarte Piet dragen de gedachten in zich dat Zwarte Piet nooit bedoeld is om te discrimineren. Daarnaast, als de figuur van Zwarte Piet al gelezen zou worden als herinnering aan slavernij, dan is deze herinnering gedateerd en onrecht. Zwarte en blanke mensen gaan namelijk helemaal niet meer op die zelfde manier met elkaar om.²⁹ Een ander veel voorkomend argument om de aanwezigheid van Zwarte Piet in het Sinterklaasfeest te rechtvaardigen heeft te maken met de traditie. Zo schreef Freek de Jonge bijvoorbeeld: Traditie is traditie omdat het traditie is en niet omdat het lijkt op traditie.³⁰

Cultuur is volgens veel mensen gelijk aan geschiedenis en is daardoor onveranderbaar. Zwarte Piet wordt steeds meer gezien als deel van een typisch Nederlandse traditie. Wanneer deze veranderd zou worden, betekent dit dus eigenlijk dat de Nederlander een deel van zichzelf inlevert om iemand anders niet te kwetsen. Veel

²⁴ Het Parool, 2 december 1998

²⁵ Helder, L, and S. Gravenberch. 1998. *Sinterklaasje, kom maar binnen zonder knecht*. Berchem, EPO, 45.

²⁶ Bas, J. De. 1999. *Sinterklaas mag blijven. Voorstellen voor vernieuwing van een feest*. Kampen: Kok, 22.

²⁷ Telegraaf, 3 december 1998

²⁸ BN/De Stem, 5 december 1998

²⁹ Haagsche courant, 27 november 2003

³⁰ Het Parool, 3 december 1999

mensen vinden dit, tot noch toe, een te groot offer en willen dat de minderheden in de samenleving van onze tradities afblijven³¹

Een recent voorbeeld van deze ontwikkeling is de manier waarop Rita Verdonk in haar toespraak bij de oprichting van TON in 2006 het Sinterklaasfeest aanhaalde. Ze riep mensen op om op haar partij te stemmen en illustreerde dit door te vertellen dat ze daarmee typisch Nederlandse tradities zoals het Sinterklaasfeest wilde behouden.³² De verdediging van het Sinterklaasfeest komt hierbij voort uit een gevoel van bedreiging door anderen.

³¹ Haagsche Courant, 25 november 2003

³² Bessems, Kustaw. 2008. Trots op Nederland Nieuwe beweging houdt wel van een beetje volksnationalisme. *Dagblad De Pers*, 4 april, 2.

Discours rond de multiculturele samenleving

Het huidige discours rond de multiculturele samenleving is een discours dat nog niet zo heel lang bestaat. Het is echter wel een discours dat veel veranderingen in zich heeft. De discussie rond de multiculturele samenleving wordt op grote schaal gevoerd zowel in de politiek als in de maatschappij en heeft meerder malen tot grote incidenten geleid.

Geschiedenis

De discussie rond de multiculturele Nederlandse samenleving begint heel voorzichtig in de jaren zeventig. De overheid gaat er nog vanuit dat arbeidsmigranten terug gaan naar hun land van herkomst en het beleid is er dan ook op gericht op het behoud van eigen identiteit door de verschillende allochtone groepen. De regering vraagt in het begin van de jaren zeventig om verdraagzaamheid tegenover de groepen allochtonen en voelt zich verantwoordelijk voor wederzijdse tolerantie en gelijkheid tussen groepen in de samenleving.³³

Veranderingen vanaf de jaren '80

In de jaren tachtig gaat de overheid er niet langer meer van uit dat de groepen migranten weer terug zullen gaan naar hun land van herkomst. Vanaf dan staat de integratie van deze groepen permanent op de politieke agenda.³⁴ Nog steeds wordt er wel vooral gehamerd op tolerantie en eigen identiteit van allochtonen. Daarnaast is men voorzichtig met eventuele eisen te stellen aan de nieuwe etnische minderheden in ons land.

Begin jaren negentig is er een duidelijke verandering in het beleid ten opzichte van allochtonen. In de publieke media lijkt Frits Bolkestein in eerste instantie de aanstichter van deze verandering. Hij is tegen het idee van integratie waarbij het behoud van eigen identiteit centraal staat. Volgens hem is er niemand in Nederland die dit nog slikt. Bolkestein krijgt echter veel kritiek, men vindt hem te veel generaliseren. Nederland is namelijk op dat moment nog vooral tolerant ten opzichte van allochtonen en ziet zichzelf als een maatschappij waarin discriminatie niet aanwezig is.³⁵ Wel krijgt hij veel steun voor zijn strengere aanpak en eisen aan integratie.

Dit leidt er toe dat het beleid in de jaren negentig vooral uit gaat van integratie als een individueel proces, ofwel het aanpassen aan de Nederlandse cultuur in plaats van er voor te zorgen dat de 'nieuwkomer' zijn identiteit behoudt. Dit is vanaf dan de verantwoordelijkheid van de personen zelf. Ook verandert de naam van het beleid. Waar het voorheen 'minderhedenbeleid' heette, wordt het vanaf dan 'integratiebeleid' genoemd. Er wordt inzet en participatie van zowel allochtonen als autochtonen verwacht. De overheid wil dat ook lokale overheden, bedrijven, maatschappelijke instellingen en individuele burgers de integratie proberen te bevorderen.

In 2000 trad er een drastische verandering op in het beeld van de multiculturele samenleving, dat tot dan toe heerste. Paul Scheffer publiceerde in dat jaar een veel

³³ Seegers, Fleur. 2007. *In debat over Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Seegers, Fleur. 2007. *In debat over Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

besproken artikel over de volgens hem mislukte multiculturele samenleving.³⁶ Hij was van mening dat de overheid en de Nederlandse samenleving te lang hadden vastgehouden aan het ideaal van integratie met behoud van eigen identiteit. Ook waarschuwde hij dat Nederland niet saamhorig genoeg was om met culturele verschillen om te gaan.³⁷ De oplossing die Scheffer voorstelde was dat Nederland minder onverschillig moest worden over hun eigen samenleving en meer nationaal besef moest krijgen. Daarbij moest de Nederlandse cultuur beter worden gedefinieerd.

Naast het artikel van Scheffer is er nog een ander artikel dat in dezelfde tijd erg kritisch is over de discussie rond integratie. Dit is het essay van Paul Schnabel. Uit dit artikel blijkt een grotere weerstand tegen multiculturalisme dan bij Scheffer. Schnabel gebruikt dan ook veel directere taal en spreekt van een 'wij' – 'zij' tegenstelling. Waarschijnlijk maken deze kenmerken het artikel van Schnabel te radicaal, want er blijkt maar weinig aandacht voor in het publieke debat.

Na het artikel van Scheffer barst de discussie rondom de multiculturele samenleving goed los. Vooral in dagbladen is te zien dat er veel artikelen over de multiculturele samenleving zijn geschreven. De tendens in het publieke debat vanaf 2000 is vooral negatief tegenover de multiculturele samenleving. Als keerpunt is het artikel van Scheffer te noemen omdat de toon van het debat hierover vanaf dan verandert van positief/tolerant naar negatief.

Als reactie op de grote verandering in het publieke debat, verandert ook het politieke debat. De politieke opvattingen van Pim Fortuyn passen erg goed bij de ideeën die dan in het publieke debat naar voren komen. Zo vindt hij dat Nederland een sterke nationale identiteit moet definiëren omdat dit de saamhorigheid van de maatschappij zal versterken wanneer er meer culturele verschillen optreden in de maatschappij. Fortuyns ideeën passen eveneens bij de verandering in het integratiebeleid dat zegt dat cultuurbeleving voortaan eigen verantwoordelijkheid is en daarmee dus een privé aangelegenheid wordt. Hij problematiseerde cultuur dan ook als een op zichzelf staand probleem waar de politiek aandacht aan zou moeten schenken.³⁸

Ontwikkeling naar het huidige discours

In 2004 wordt in Nederland de Wet Inburgering in het Buitenland ingesteld. In deze wet ligt de nadruk vooral op het positieve van de Nederlandse samenleving en de negatieve punten van andere niet-westerse culturen. Allochtonen worden geacht zich aan te passen aan de Nederlandse normen en waarden. Hiermee wordt de suggestie gewekt dat alle Nederlandse autochtonen deze typische Nederlandse normen en waarden kennen. Aanpassing aan deze nationale identiteit krijgt een steeds centralere plek in het integratiebeleid. De Nederlandse cultuur wordt hiermee dus neergezet als een vaststaand gegeven.³⁹

³⁶ Scheffer, Paul. 2000. *Het multiculturele drama*.
<http://retro.nrc.nl/W2/Lab/Multicultureel/scheffer.html>.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Meerten, M. Van. 2005. *Discoursen van integratie. De omslag in het politieke debat over integratie in Nederland*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.

³⁹ Ibidem.

In 2005 komt er vanuit de politiek het idee de cultuur van Nederland te vangen in een canon die zal worden onderwezen op scholen. Alle politieke partijen zijn het er over eens dat er op scholen meer aandacht besteed moet worden aan burgerschap. Het belang van de Nederlandse cultuur, een nationaal canon en specifieke Nederlandse normen en waarden wordt groter.⁴⁰

In het huidige politieke discours ligt de focus nog iets meer op de verbinding van allochtonen met Nederland op basis van de Nederlandse normen en waarden. Daarnaast wil men de culturele verscheidenheid beperkt houden. Ook is er de laatste jaren een duidelijke opkomst te zien van partijen met een extreme visie op de nationale identiteit. Deze partijen vielen een aantal jaar geleden nog buiten het discours, maar na de verkiezingen van 2010 werd duidelijk dat dit niet langer meer gesteld kan worden. Het huidige discours is er een met een duidelijke harde aanpak ten opzichte van de multiculturele samenleving en integratie.⁴¹

⁴⁰ Seegers, Fleur. 2007. *In debat over Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

⁴¹ NOS dossier Tweede Kamer Verkiezingen 2010, <http://nos.nl/dossier/141463-tweede-kamerverkiezingen-2010>.

Analyse

Vergelijking discourses

Wanneer de twee zojuist in kaart gebrachte discourses met elkaar vergeleken worden, valt op dat ze grote gelijkenis vertonen in het verloop. Beide kennen een voorzichtig begin rond de jaren zeventig. Al gaat de discussie rond de herkomst van Zwarte Piet dan al wel veel verder terug.

Rond de jaren zeventig veranderen beide discourses van toon en inhoud in een context waarin steeds meer niet-westerse migranten deel gaan uitmaken van de Nederlandse samenleving.. In het discours van Zwarte Piet zien we enkele mensen die pleiten voor een Sinterklaasfeest zonder Zwarte Piet of in ieder geval een vervanging die niet racistisch kan worden opgevat. Vooral een verandering in de publieke ruimte, namelijk de intocht van Sinterklaas op televisie, zorgen voor een verandering. Deze is echter weinig tot niet waar te nemen in de maatschappij. Autochtone Nederlanders zien Zwarte Piet vooral als een figuur die thuishoort in de Sinterklaastraditie en niet als mogelijke vorm van racisme.

In het discours van de multiculturele samenleving zien we dat in deze zelfde periode er ook nog weinig meningen zijn tegenover de nieuwe groepen allochtonen. Men verwacht dat deze migranten wel weer terug zullen gaan naar hun thuisland en verder geen problemen zullen veroorzaken.

Jaren tachtig en negentig

In het discours van Zwarte Piet is te zien dat in de loop van de jaren tachtig acties op gang komen die gericht zijn tegen het gebruik van Zwarte Piet in het Sinterklaasfeest. Zwarte Piet wordt gezien als onnodig kwetsend tegenover donkere mensen en zou zelfs door kunnen gaan als een vorm van racisme. In de loop van de jaren wordt er voorgesteld Zwarte Piet te vervangen door pieten van allerlei kleuren of om Zwarte Piet zelfs helemaal uit het Sinterklaasfeest te halen. Deze voorstellen worden echter niet opgenomen in de gehele samenleving en blijven dus vooral kleine ideeën.

Deze kleine ideeën worden wel steeds groter naarmate de tijd vordert en dieper in de jaren negentig ontstaat er dan ook een steeds negatiever discours rondom Zwarte Pieten en worden er voorstellen gedaan om hem weg te krijgen uit de Nederlandse traditie. Dit discours rondom Zwarte Piet blijkt toch niet het meest dominante discours. Er zijn relatief weinig mensen die een duidelijk negatieve mening hebben en eventuele suggesties over afschaffing van Zwarte Piet worden niet concreet doorgevoerd in de maatschappij. Zwarte Piet wordt wel steeds feller bekritiseerd door verschillende actiegroepen, maar deze kritiek blijkt geen doorslaggevende waarde te hebben voor het bijstellen van de dominantie publieke opinie.

Het discours rond de multiculturele samenleving begint in het begin van de jaren tachtig vrij tolerant. Integratie van allochtonen komt steeds vaker aan bod. Men wil dat deze allochtonen weet krijgen van de Nederlandse normen en waarden, maar daarnaast is het wel van belang dat deze etnische groepen hun eigen cultuur ook trouw blijven. Ze

moeten integreren, maar wel met behoud van eigen cultuur. Behoud hiervan is iets waaraan de hele samenleving mee moet werken.

Begin jaren negentig is er een verandering te zien in het discours rond de multiculturele samenleving. Integratie wordt niet meer als een maatschappelijke kwestie gezien waarin de overheid de allochtoon zijn identiteit moet waarborgen, maar steeds meer als individueel proces. De allochtoon is zelf verantwoordelijk voor het eventuele behoud van zijn identiteit. Wel worden ook verschillende groepen in de maatschappij gemotiveerd om de integratie van allochtonen te bevorderen.

In het discours rond Zwarte Piet is op te merken dat er steeds meer groepen zijn die hun stem verheffen tegen Zwarte Piet en daarmee opkomen voor de zwarte minderheden. Deze tendens wordt iets sterker naarmate de jaren negentig verlopen. Hiermee kan een vergelijking worden getrokken met het dan heersende discours over de multiculturele samenleving. Daarin is te zien dat burgers uit de maatschappij eerst geacht worden te helpen met integratie van allochtonen en behoud van hun cultuur, maar dat integratie later voornamelijk een individueel eenzijdig proces wordt voor allochtonen. De kritiek rond Zwarte Piet is te plaatsen binnen het feit dat autochtonen oog hebben voor de eigen identiteit van allochtonen. Dit wordt gestimuleerd door de overheid. De geringe mate waarin de kritiek rond Zwarte Piet voet aan de grond krijgt in de maatschappij is illustratief voor het steeds individualistischer worden van integratie en behoud van identiteit. Dit wordt een zaak voor de allochtoon persoonlijk dus voelt de autochtoon zich niet massaal 'verplicht' hiervoor in actie te komen.

Na de jaren negentig

Rond het eind van de jaren negentig komen er in plaats van groepen die opkomen voor het afschaffen van Zwarte Piet juist groepen die opkomen voor het behoud van Zwarte Piet. Zwarte Piet wordt gezien als onderdeel van de Sinterklaastraditie die voor veel mensen een typisch Nederlandse traditie is die niet mag veranderen. Het argument dat Zwarte Piet mogelijk discriminerend zou kunnen zijn, wordt hierdoor grotendeels overschaduwd door een vorm van nationalisme die pleit voor het behoud van de Nederlandse identiteit en traditie.

In het discours rond de multiculturele samenleving zijn grote veranderingen waar te nemen. Waar de autochtoon eerst nog een ondersteunde functie had bij het integreren van allochtonen in de Nederlandse samenleving, komen er steeds meer groepen op voor de autochtone Nederlandse samenleving en haar gevestigde waarden en normen. De allochtoon moet zelf maar uitzoeken hoe hij integreert en hoe hij zijn eigen identiteit blijft houden, als de autochtoon er maar geen last van heeft, wordt zo'n beetje de tendens. De autochtoon wil vooral geen last hebben van de culturele verschillen in de samenleving en al helemaal niet als deze leiden tot afschaffing van typerende elementen uit de Nederlandse samenleving.

Het discours rond Zwarte Piet laat de laatste jaren zien dat Nederlanders overwegend voor het behoud van Zwarte Piet binnen het Sinterklaasfeest zijn. Ze lijken hiermee geen rekening te houden met de mogelijkheid dat Zwarte Piet discriminerend zou

kunnen zijn. Zwarte Piet wordt gezien als onderdeel van een typisch Nederlandse traditie. Door in te leveren op deze traditie, zou Nederland volgens veel autochtonen inleveren op hun eigen identiteit. Deze gedachte vinden we ook in het discours rond de multiculturele samenleving. Hierin is te zien dat de Nederlandse cultuur steeds centraler komt te staan en dat allochtonen zich hieraan moeten aanpassen. Niet alleen de allochtoon wordt duidelijk gewezen op de Nederlandse cultuur, maar ook voor autochtonen wordt dit een steeds belangrijker onderwerp. In de politiek worden veel stemmen verworven door partijen met rechtse en scherpe ideeën ten aanzien van de multiculturele samenleving en het integratiebeleid.

Volledig discours

Er valt dus te concluderen dat het discours rond Zwarte Piet in vele opzichten gelijkenissen vertoont met het verloop en de inhoudelijke oriëntatie van het discours rond de multiculturele samenleving. Wanneer er gekeken wordt naar verloop, lopen de acties rondom het discours van Zwarte Piet soms iets achter op de ideeën die dan spelen in het discours van de multiculturele samenleving, maar valt er wel te stellen dat de motivatie hierachter hetzelfde is.

Wanneer het discours rond Zwarte Piet verandert van afschaffing van Zwarte Piet naar het behoud van Zwarte Piet, is te zien dat een soortgelijke verandering ook heeft plaatsgevonden in de samenleving. De toon tegenover integratie is harder geworden en er wordt gehamerd op het behoud van de Nederlandse cultuur, tradities, normen en waarden. Het discours rond Zwarte Piet kan dus gezien worden als een goede afspiegeling van het discours rond de multiculturele samenleving of zelfs als een onderdeel daarvan. Op deze manier is het discours rond Zwarte Piet te typeren als exemplarisch voor het discours rond de multiculturele samenleving.

Theoretische benadering

Door het discours van Zwarte Piet aan het discours rond de multiculturele samenleving te koppelen kan het discours rond de multiculturele samenleving gezien worden als een betekenisgever voor het discours rond Zwarte Piet.⁴² Het discours rond Zwarte Piet kan dan vervolgens, wanneer het als een op zichzelf staand discours wordt gezien, bekeken worden als een afspiegeling van het discours rond de multiculturele samenleving.

De identiteit van het discours rond Zwarte Piet, is, vooral gecreëerd door de veranderingen in de wij-zij tegenstelling uit het discours rond de multiculturele samenleving. Doordat de heersende groep (meestal vertegenwoordigd in de regering) van opvatting en beleid verandert ten opzichte van 'de ander', verandert het algemene maatschappelijke oordeel over de onderlinge relatie tussen wij en zij. Het discours rond Zwarte Piet kan gezien worden als een vorm van algemeen maatschappelijk oordeel en krijgt nu betekenis doordat het plaats heeft in een hegemone articulerende en daardoor gestabiliseerd wordt.⁴³

⁴² Laclau, E, and Chantal Mouffe. 1999. *New Theories of Discourse*. Oxford: Blackwell.

⁴³ Ibidem.

Het discours rond Zwarte Piet krijgt dus betekenis door zijn plaats binnen het discours rond de multiculturele samenleving. Dit maakt het discours rond Zwarte Piet een goede en betrouwbare afspiegeling van het discours rond de multiculturele samenleving.

Conclusie

In dit onderzoek is door middel van beschrijving en analyse van de discoursen rond Zwarte Piet en de multiculturele samenleving een beeld gegeven van de wijze waarop het discours rond Zwarte Piet illustratief is voor het discours rond de multiculturele samenleving. Door gebruik te maken van kranten en eerdere studies over beide discoursen heeft dit onderzoek in de eerste plaats een beeld weer kunnen geven van de ontwikkelingen binnen deze discoursen.

Uit de analyse van het discours rond Zwarte Piet is gebleken dat er eerst vooral groepen ontstonden die opkwamen voor de afschaffing van Zwarte Piet. De figuur van Zwarte Piet zou discriminerend kunnen zijn. Later veranderde dit en ontstonden er vooral groepen die opkwamen voor het behoud van Zwarte Piet en daarmee de Nederlandse cultuur.

Uit de analyse van het discours rond de multiculturele samenleving is gebleken dat er eerst voornamelijk tolerantie heerste ten opzichte van de migranten. Ze kregen hulp bij integratie en behoud van hun eigen identiteit was hierbij erg belangrijk. Later veranderde dit en werden allochtonen die in Nederland wilden blijven geacht zich aan te passen aan de Nederlandse cultuur. Daarbij waren ze zelf verantwoordelijk voor het eventuele behoud van eigen identiteit. Als de Nederlandse maatschappij er maar geen last van heeft.

Deze analyses gecombineerd kan gesteld worden dat het discours rond Zwarte Piet een goede illustratie is van het discours rond de multiculturele samenleving omdat de discoursen inhoudelijk met elkaar overeenkomen.

Daarnaast is het discours rond Zwarte Piet een goede illustratie van het discours rond de multiculturele samenleving omdat het daaraan zijn identiteit ontleent. Door dat het discours rond Zwarte Piet geplaatst wordt in het discours rond de multiculturele samenleving, wordt dit een onderdeel van dat discours. Dit is echter ook als een op zichzelf staand discours te analyseren en in die vorm dus een goede illustratie van het discours rond de multiculturele samenleving.

Literatuur

Bal, M. 2004. Zwarte Piet's bal masque. In Questions of tradition., red. M. Phillips and G. Schochet. Toronto: University of Toronto Press.

Bas, J. De. 1999. *Sinterklaas mag blijven. Voorstellen voor vernieuwing van een feest.* Kampen: Kok.

Bessems, Kustaw. 2008. Trots op Nederland Nieuwe beweging houdt wel van een beetje volksnationalisme. *Dagblad De Pers*, 4 april.

Drake, St. Clair. 1987. *Black Folk here and there.* Los Angeles: University of California.

Essed, P. 1988. *Alledaags racisme.* Den Haag: Ambo/Novib.

Foucault, M. 1982. *De orde van het vertoog.* Meppel: Boom.

Gilst, A.P. van. 1969. *Sinterklaas en het Sinterklaasfeest: geschiedenis en folklore.* Veenendaal: Midgaard.

Hassankhan, R. 1988. *Al is hij zo zwart als roet...* Den Haag: Warray.

Helder, L, and S. Gravenberch. 1998. *Sinterklaasje, kom maar binnen zonder knecht.* Berchem, EPO.

Koops, W. 2009. *Sinterklaas verklaard.* Amsterdam: SWP.

Laclau, E, and Chantal Mouffe. 1999. *New Theories of Discourse.* Oxford: Blackwell.

Meerten, M. Van. 2005. *Discoursen van integratie. De omslag in het politieke debat over integratie in Nederland.* Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.

Nederveen Pieterse, J. 1990. *Wit over zwart. Beelden van Afrika en Zwarten in de Westerse populaire cultuur.* Amsterdam: Koninklijk Instituut voor de tropen.

Olykan, H. 1998. *Van Nicolaas tot speelgoedbaas. De geschiedenis van de goedheiligman.* Amsterdam: Studio Olykan bv/ Beelddrift.

Ramdas, A. 1996. *De beroepsherinneraar en andere verhalen.* Amsterdam: De Bezige Bij.

Seegers, Fleur. 2007. *In debat over Nederland.* Amsterdam: Amsterdam University Press.

NOS dossier Tweede Kamer Verkiezingen 2010, <http://nos.nl/dossier/141463-tweede-kamerverkiezingen-2010>.

Scheffer, Paul. 2000. *Het multiculturele drama*.
<http://retro.nrc.nl/W2/Lab/Multicultureel/scheffer.html>.

Vries, B. De. 1966. *Provo van binnenuit*. In Provo. Kanttekeningen bij een deelverschijnsel, Red. F. Frenkel, 19-31. Amsterdam: Polak & van Genneep.

Over de WWR, <http://www.wrr.nl/over.jsp?objectid=441>